

УДК 378.011.3

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Нікула Н.В.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

У статті автор розкриває програму формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Наголошує, що зміст реалізації запропонованої програми включав різноманітні організаційно-методичні заходи, які планувалися з орієнтацією на структуру методичної культури майбутнього вчителя й охоплювали всі її компоненти: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-праксеологічний, особистісно-творчий, рефлексивно-оцінний. Автор стверджує, що заходи, до яких залучалися майбутні вчителі початкових класів сприяли формуванню їх методичної культури як цілісного, інтегрованого утворення особистості й діяльності вчителя.

Ключові слова: методична культура, компоненти методичної культури, методична компетентність, методична майстерність, професійно-методичне спрямування, методична креативність.

Постановка проблеми. Методична культура вчителя початкових класів – це інтегративна якість особистості вчителя, представлена сукупністю мотивів, цінностей, компетенцій, вмінь оптимально використовувати різноманітні методи, засоби навчання в багатопредметному середовищі початкової школи, що базуються на основі рефлексивних дій і забезпечують високий рівень професійної діяльності педагога спрямований на творчість та самовдосконалення.

Процес формування методичної культури відбувається у процесі професійної підготовки студентів та вимагає чіткості, конкретності, наперед узгоджених дій, визначеного плану. Саме з цією метою ми розробили програму формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів, яка передбачає сукупність заходів спрямованих на формування їх методичної культури як цілісного утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та розвитку культури вчителя відображений у працях багатьох сучасних науковців. Зокрема, В. Гриньова розробила науково-методичну систему формування педагогічної культури студентів [1]; І. Пальшкова запропонувала методичку формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів; І. Княжева охарактеризувала педагогічну технологію розвитку методичної культури майбутніх викладачів; розроблені методичні рекомендації, навчально-методичні комплекси щодо формування педагогічної культури (та її видів) вчителя, викладача та (В. Гриньов, Т. Сидоренко, С. Чорна, О. Цюняк та ін.). Беззаперечно, що здійснені дослідження є досить цінними та вагомими для формування культури вчителя, однак проблема формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів є не дослідженою.

Виходячи з цього сформулюємо **цілі статті:** розкрити основні положення програми формування майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст реалізації програми формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів включав різноманітні організаційно-методичні заходи. Вони планувалися з орієнтацією на струк-

туру методичної культури майбутнього вчителя й охоплювали всі компоненти її формування: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-праксеологічний, особистісно-творчий, оцінно-рефлексивний.

Ціннісно-мотиваційний компонент методичної культури майбутнього вчителя початкових класів характеризує сформованість ціннісних орієнтацій, стійкої мотиваційної сфери, професійно-методичного спрямування майбутніх учителів початкових класів на формування методичної культури [5, с. 15].

Для його реалізації, проводилися *групові та індивідуальні бесіди* з елементом переконавання та навіювання, мета яких полягала у формуванні потреби ефективно виконувати методичну діяльність, прагнути до успіху.

З метою сприяння мотивації студентів до формування їх методичної культури, бажання вдосконалювати особистісні та професійні риси вчителя, формування ціннісних орієнтацій на методичну діяльність був проведений *семинар-практикум* на тему «Мотивація формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів». Під час якого студенти виконували різноманітні *вправи на цілепокладання, тренінгові вправи, рольові ігри*, тощо. Виконання різноманітних *практичних вправ*, зокрема *вправи «Моя мотивація», «Машина часу»* сприяли самостійному визначенню учасниками власних цінностей та мотивів вибору професійно-педагогічної діяльності.

Для формування даного компонента нами проводились *бесіди, дискусії, колективно-творчі обговорення* особистості вчителя з проявом педагогічної та методичної культури, способів та результатів його діяльності. *Дискусія* на тему «Методична культура вчителя – таланти чи результат наполегливої праці», сприяла переосмисленню цінностей та формуванню стійкої мотивації щодо досягнення високого рівня сформованості методичної культури.

Когнітивно-праксеологічний компонент характеризується сформованістю методичної компетентності, методичної майстерності вчителя початкових класів та проявляється в системі базових знань, знань методик викладання навчальних дисциплін у багатопредметному середовищі

початкової школи та майстерному використанню їх на практиці [5, с. 17].

Реалізуючи означений компонент проводились *лекції, семінарські заняття* мета яких полягала у формуванні у студентів поняття «професійно-педагогічна культура», «методична культура» та розуміння її складових. Студенти виконували різноманітні *методичні задачі* на усвідомлення та закріплення отриманих теоретичних знань, вироблення практичних умінь та навичок.

У контексті вивчення навчальної дисципліни «Організація управління освітою в початковій школі» студенти спостерігали за проведенням *різних форм методичної роботи школи*, що сприяло глибшому розумінню змісту методичної діяльності вчителів.

Використовувались також *практичні завдання* різного рівня складності. Насамперед, це *педагогічні задачі*, які є «основною клітиною» педагогічної діяльності та безпосередньо спрямовані на формування ряду гностичних, проєктивних, конструктивних, комунікативних та організаторських умінь майбутнього вчителя.

Формуючи даний компонент нами використовувалась *методика позаконтекстних операцій з поняттями* (автор О. Дубасенюк). Методика складається з п'яти послідовних дослідницьких дій (операцій), які дозволяють всебічно вивчити предмет дослідження, глибше усвідомити сутність окремих педагогічних понять, які відображають головні педагогічні процеси; знайти місце кожному елементу знань в загальній системі курсу педагогіки та застосування на практиці [2, с. 68].

Даний компонент реалізовувався також під час проходження студентами *практики «Пробні уроки»*. Студенти мали змогу відвідувати уроки, майстер-класи досвідчених вчителів, студентів-однокурсників; *спостерігати* за діяльністю вчителя на уроці; *аналізувати* урок чи окремий його елемент, це сприяло формуванню методичного досвіду студентів.

Важливим для формування методичних умінь та навичок студентів були *заняття «Захист проєктів уроків»*. Основне призначення таких занять – навчити студентів технології проєктування уроків та виховних ситуацій, а також формувати знання та уміння добирати доцільні засоби, методи, форми організації та методики навчання; формувати уміння студентів планувати, структурувати різні форми організації навчально-виховної роботи у початковій школі; уміння здійснювати цілепокладання та на основі обраних критеріїв відбирати зміст навчального матеріалу й грамотно інтегрувати його; уміння вибрати оптимальну методику навчання на конкретному уроці; вміння методично обґрунтовано організувати діяльність згідно поставлених завдань.

Формуючи даний компонент ми використовували і нетрадиційні форми, наприклад, *гра «Акрослова»*, учасники якої до сполучення слів «методична культура» підбирали такі слова, які б розпочинались на ці букви та характеризували особистість і діяльність учителя початкових класів. Результати гри обговорюються, аналізуються і учасникам пропонується сформулювати визначення методичної культури із записаних слів. Викладач слідує за ходом думок студентів, скеровує їх в те русло, що методична культура це

інтегративна характеристика особистості й діяльності вчителя початкових класів. Далі підводить до *дискусії* щодо запропонованого студентами визначення поняття «методична культура вчителя».

Також, організовувались *змагання* «Аукціон методичних знахідок», *симпозіум* «Методичні інновації», *прес-конференції*: «Роль методичної культури вчителя в успішності учнів», написання *творчого есе* на тему «Вчитель – взірць культури», що сприяло накопиченню традиційних та інноваційних методичних матеріалів, які заносились до індивідуального електронного портфоліо «Методична майстерня».

Важливу роль для формування когнітивно-праксеологічного компонента відіграли: *робота в творчих групах* над методичною проблемою (за вибором студентів); *професійно-методичні консультації* викладачів, методистів, вчителів; *проведення заняття-ділової гри* «Крок на зустріч методичній культурі», метою якого було продовжувати формувати знання майбутніх вчителів в сфері методичної діяльності; розвивати професійно-методичні уміння, особисті та професійні якості студентів, а також, методично-грамотно та творчо застосовувати їх на практиці. З кожної методики навчання молодших школярів використовувались *вправи на розвиток методичних умінь* майбутніх учителів початкових класів; організовано *семінар-практикум* з участю досвідчених вчителів, де проводились інтерактивні *вправи «Шифрувальник», «Експрес-урок»*, розв'язувались *проблемні ситуації* тощо. Даний компонент передбачав *розробку студентами нестандартних уроків, бінарних, інтегрованих занять; проведення відкритих уроків, виховних заходів*, що сприяло удосконаленню вмінь використовувати здобуті знання на практиці, оперувати методичними прийомами керуючись принципом дотримання культури в педагогічній діяльності.

Особистісно-творчий компонент, представлений сукупністю професійно-значущих якостей майбутніх учителів, проявом їх емоційно-вольової сфери та методичною креативністю.

Формуючи даний компонент студентам пропонувались різноманітні види роботи, які сприяли визначенню професійно-значущих та особистісних якостей педагога. Зокрема, *вправа «Хто Я?»* змусила студентів замислитись над тим, ким вони є, проаналізувати власні недоліки та переваги, визначити ті риси, якості особистості які є найбільш цінними в контексті професійного життя та ті, які, можливо, заважають досягати успіху. Крім цього, студенти могли визначитись, що саме можна в собі змінити, а з чим треба знайти компроміс, можливо завдяки розвитку інших позитивних властивостей. Під час виконання вправи студенти дізнались, які якості виокремили інші учасники групи, що саме вони вважають найбільш цінним. В результаті отримали перелік професійно сприятливих особистісних рис для формування методичної культури, та визначили негативні якості вчителя в контексті формування даного явища.

Проведення *круглого столу* на тему «Креативний вчитель – запорука професійного успіху» дало змогу студентам обговорити сутнісні характеристики креативного вчителя; проаналізувати та порівняти поняття «творчість» та «креатив-

ність» педагогічної діяльності; виявити ознаки творчості в професійній діяльності вчителя та її вплив на формування особистості учня та його успішності. Також, проводились *дискусії* про переваги, складність, багатоаспектність творчої діяльності вчителя.

Цікавою виявилась для студентів спеціальності «Початкове навчання» гра «Прорекламує вчителя (в якого сформована методична культура на високому рівні)», головною умовою гри було те, що рекламу слід розробити для колег-вчителів та методистів районного чи міського відділу управління освітою. Складністю у студентів було вміння правильно побудувати логіко-категоріальний апарат реклами, методично грамотно розробити рекламу, в поєднанні з творчістю, тощо. Спостереження викладачем за діяльністю студентів у цій грі, дало змогу простежити їх рівень розвитку методичної культури, прояв творчості та виявити ланки, які потребують подальшого формування чи вдосконалення.

З метою формування комунікативної складової особистісно-творчого компонента, ми провели *комунікативний тренінг* у кілька блоків: перший – «Спілкування у педагогічному колективі», мета якого полягала в удосконаленні комунікативних навичок, підвищенні культури спілкування майбутніх учителів, удосконалення використання невербальних засобів комунікації; другий блок під назвою «Комунікативний розвиток майбутнього вчителя» сприяв засвоєнню ефективних засобів спілкування; розвитку культури педагогічного спілкування; вдосконалення процесу соціального сприймання через наявність культури слухання; третій блок тренінгу «Комунікативність майбутнього педагога у конфліктних ситуаціях як показник його методичної культури», його мета полягає в гармонізації психічного стану майбутніх педагогів, знаходження адекватного способу виходу із стресових ситуацій для збереження психічного здоров'я й оптимального професійного зростання, профілактика, корекція і запобігання конфліктної поведінки як неприпустимої для педагога.

Виконання вправи «Творчий вчитель» сприяло актуалізації підсвідомих чинників розвитку творчого підходу до педагогічної діяльності та творчих методичних дій. Під час виконання вправи студентам пропонується з власного досвіду згадати вчителя, котрий зараз є для них зразком творчої, креативної особистості, неординарної, нестандартної. Згадавши, студенти по черзі говорять, які властивості особистості вчителя, особливості його поведінки дозволяють їм вважати цю людину креативною, творчою. В результаті гри студенти, узагальнивши всі висловлені думки, складають та ознайомлюються з переліком якостей творчої особистості та порівнюють їх із власними якостями.

З метою формування означеного компонента методичної культури майбутніх вчителів початкових класів проводився *методичний тиждень* «Від креативної особистості вчителя – до креативної особистості учня» Його мета полягала в популяризації педагогічних знахідок; вдосконаленні вміння застосовувати свій творчий потенціал для формування креативного середовища

під час навчального процесу; оволодіння методами та прийомами креативного навчання; знаходження свіжих ідей, оригінальних рішень.

Рефлексивно-оцінний компонент проявляється в здатності майбутніх учителів початкових класів до рефлексії і саморозвитку та здатності оцінювати продукти професійно-методичної діяльності.

Реалізація формування даного компонента, в першу чергу, відбувалась шляхом здійснення *аналізу спостереження* уроку, виховного заходу, майстер-класу, методичної роботи вчителя тощо та *самоаналізу* проведеного уроку, заняття чи його фрагменту та інших видів методичної діяльності. З метою формування умінь педагогічної рефлексії ми пропонуємо студентам, на основі раніше здобутих знань та практичному досвіді, *побудувати модель (асоціативний малюнок)* на тему: «Людина-культури», «Вчитель-культури», «Методична культура особистості й діяльності вчителя». Майбутні педагоги будували запропоновані моделі, намагалися якомога повніше розкривати їх сутнісну характеристику, після чого здійснювали самоаналіз та аналіз моделей інших учасників гри, і визначали ті якості, характеристики які варто розвивати та удосконалювати. Гра завершувалась складанням плану самовдосконалення та саморозвитку.

На кожному етапі формування рефлексивно-оцінного компонента здійснювався *аналіз електронного методичного портфоліо* з метою підбиття підсумків здобутих знань, сформованих методичних умінь і навичок майбутніх вчителів.

Семінар-практикум «Формування професійної рефлексії в педагогів» здійснювався з метою глибшого усвідомлення майбутніми педагогами значення професійної рефлексії в педагогічній діяльності та залучення студентів до виконання різноманітних вправ на розвиток рефлексивних умінь (вправа «Автопортрет», вправа «Без маски», гра «Зворотній зв'язок» тощо).

Написання *творчого звіту «Поєма одного дня»* носило характер підсумкової рефлексії. Студентам пропонувався написати творчий звіт, в якому слід відобразити все, що їм особливо сподобалось, запам'яталось, які побажання виникли щодо їх методичного розвитку.

Висновки. Можемо зробити висновок, що запропонована програма розроблена на формування всіх структурних компонентів методичної культури: *ціннісно-мотиваційного* (особистісно-професійних цінностей, професійно-методичного спрямування та стійкої мотивації), *когнітивно-праксеологічного* (методичної компетентності, методичної майстерності, методичного мислення), *особистісно-творчого* (професійно-значущих якостей майбутнього вчителя початкових класів та прояву методичної креативності у його діяльності), *рефлексивно-оцінного* (здатності до педагогічної рефлексії та саморозвитку, до оцінювання продуктів професійно-методичної діяльності).

Перспектива подальших досліджень полягає у висвітленні результатів експериментальної перевірки ефективності запропонованої програми формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів.

Список літератури:

1. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): Автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Гриньова Валентина Миколаївна; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 45 с.
2. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
3. Жигайло О. Методична компетентність як інтегральна характеристика фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів / О. Жигайло // Молодь і ринок. – 2014. – № 7. – С. 21-25.
4. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури: [монографія] / І. А. Княжева. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2014. – 328 с.
5. Нікула Н. В. Критерії та показники сформованості методичної культури майбутніх учителів початкових класів / Наталя Нікула // Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти 2, Ч. 2, 2016. – С. 14-19 – <http://journals.urau.ua/appfo>
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
7. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.

Нікула Н.В.Черновицький національний університет
імені Юрія Федьковича

ПРОГРАММА ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация

В статье автор раскрывает программу формирования методической культуры будущих учителей начальных классов в процессе профессиональной подготовки. Отмечает, что содержание реализации предложенной программы включает различные организационно-методические мероприятия, которые планировались с ориентацией на структуру методической культуры будущего учителя и охватывали все ее компоненты: ценностно-мотивационный, когнитивно-праксеологический, личностно-творческий, рефлексивно-оценочный. Автор утверждает, что мероприятия, в которых участвовали будущие учителя начальных классов способствовали формированию их методической культуры как целостного, интегрированного явления личности и деятельности учителя.

Ключевые слова: методическая культура, компоненты методической культуры, методическая компетентность, методическое мастерство, профессионально-методическое направление, методическая креативность.

Nikula N.V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

FORMATION PROGRAM METHODOLOGICAL CULTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF TRAINING

Summary

The article reveals the formation of methodological culture program for future primary school teachers in the training. Stresses that the content of this proposed program includes a variety of organizational and methodological measures planned with a focus on the structure of methodological culture of future teachers and covering all its components: value-motivational, cognitive, praxeological, personal and creative, reflexive-evaluation. The author argues that the measures, which involved the future teachers of primary schools contributed to the formation of methodological culture as a complete, integrated identity and formation of teachers.

Keywords: methodical culture, culture components methodical, methodological competence, methodical skills, professional and methodological guidance, methodical creativity.